

Nyelvpolitikai és fordításelméleti kérdések az Európai Unióban*

Anthony Pym

1. Bevezető

1995. január 1-jén az Európai Unió (EU) tagállamainak száma 12-ről 15-re, a hivatalos nyelvek száma pedig 9-ről 11-re nőtt. Vajon milyen tanulságokat lehet levonni mindebből Magyarország, a Cseh Köztársaság, Lengyelország, Szlovénia, Észtország és Ciprus (és a többi tagjelölt állam. Bulgária, Lettország, Litvánia, Málta, Románia és Szlovákia) majdani csatlakozására vonatkozólag? A további bővítések következménye nemcsak a nyelvkombinációk számának növekedése lesz, ennél lényegbevágóbb változások is várhatók. Ennek oka első-sorban az, hogy számos új nyelv, legyen az szláv vagy finnugor, meglehetősen „átláthatatlan” az Európai Unióra eddig leginkább jellemző újlatin és germán nyelvcsaládokhoz viszonyítva. Könnyen elképzelhető, hogy a korábbi „görög probléma” (hiszen eddig a görög volt a kakukktojás) most általánosabbá válik, és most már egész nyelvcsaládok tűnnek kakukktojásnak.

Továbbá, mivel az új tagok viszonylag későn érkeznek az Unióba, súlyuk óhatatlanul kisebb lesz, mint a korábban belépett tagoké, hiszen minél nagyobb egy klub, annál kisebb befolyással rendelkeznek az egyes tagok a döntéshozatalban. Ezen és számos más okból kifolyólag a jövő érdekében érdemes közelebbről megvizsgálni a közelmúlt ide vonatkozó eseményeit. Jelen esetben a leginkább elgondolkoztató analógiákat a finn nyelv hivatalos nyelvvé válásával kapcsolatban lehet felfedezni, mivel a finn relative átláthatatlan nyelv és relative új tagja a klubnak. Cikkemben a tolmácsolási problémákkal nem kívánok foglalkozni, ehelyett az Európai Bizottság Fordítószolgálatának működését veszem górcső alá, és megfogalmazok néhány általános kérdést azzal kapcsolatban, hogy a következő bővítés előreláthatólag milyen módon alakítja majd a nyelvpolitikát és a fordításelméleti kérdéseket.

*A cikk eredeti angol változata 1999-ben jelent meg az *Across Languages and Cultures* című folyóirat 1/1 számában *The European Union and its Future Languages: Questions for Language Policies and Translation Theories* címmel (1-17). Bár a tanulmány három évvel ezelőtt készült, a benne felvetett nyelvpolitikai és fordításpolitikai kérdések mit sem vesztek aktualitásukból. A tanulmányt némileg rövidített változatban közöljük, a fordítást Horváth Ildikó készítette. A szerkesztőség nem osztja mindenben a szerző véleményét, és szívesen közöl hozzászólásokat, vitacikkeket az EU nyelvpolitikájának és fordításpolitikájának témakörében.

2. A finn átmenet

Úgy tűnhet, hogy a finn hivatalos nyelvvé válása 1995-ben jól előkészített esemény volt. Yves Gambier (1998: 296-297) elmondása szerint a finn Igazságügyi Minisztériumban 1990-től kezdődően hét szakember foglalkozott azzal, hogy a többnyire más minisztériumok által készített fordítások helyességét ellenőrizze. Ezeknek a fordításoknak a forrásnyelve általában az angol, az Európai Szabadkereskedelmi Társulás hivatalos nyelve volt (Finnország 1961 óta társult tagja az EFTA-nak). 1992–93-ra azonban egyértelművé vált, hogy az EU-csatlakozás valóban komoly dolog, és a minisztérium úgy döntött, hogy inkább a franciát választja fő forrásnyelvként a fordítás-előkészítésben, legalábbis a hozzáértő fordítók elérhetőségének mértékéig. A váltás azért volt szükséges, mivel az angol nyelvű forrásszövegek, amelyeket többnyire egyébként is franciából fordítottak, a „megbízhatóság és értelmezés” szempontjából problémákat okoztak (Gambier 1998: 296). Az Igazságügyi Minisztériumon belül létrehoztak egy fordítói szekciót, amely 1995-ben, amikor már az idő fogytán volt, mintegy 70 hivatásos fordítót (40 belső alkalmazottat és 30 külső szabadúszót) foglalkoztatót, akik mind EU-s szövegeken dolgoztak, és éjjel-nappal, valamint a hétvégén is fordítottak. Minden érvényes irányelvet és rendeletet (*acquis communautaire*) le kellett fordítani, amelyek között számos jogi, mezőgazdasági és vámügyi témájú dokumentum volt. 1990 és 1996 között a fordítók mintegy 150 000 oldalt állítottak elő, amelynek több mint a fele mezőgazdasági szöveg volt.

A finn EU-terminológia problémájával 1992-ben kezdtek el foglalkozni. Ekkor két jogi szakértőt vettek fel teljes állású terminológiai szakembernek, jöllehet számos terminológiával kapcsolatos döntést szükségszerűen továbbra is maguk a fordítók hoztak meg. Elektronikus adatbankokat 1993-ban kezdtek el összeállítani, főleg francia, angol és finn vonatkozásban, de más nyelven elérhető (német és néha dán) hivatalos megfelelőket is felhasználtak a munka során. Amikor 1995-ben Finnország csatlakozott az EU-hoz, a fordítás átkerült az Európai Bizottság hatáskörébe, amelynek Fordítószolgálatára az *acquis communautaire* korábban lefordított részeinek felülvizsgálatára irodát nyitott Helsinkiben, valamint központi irodáiban is létrehozott finn szekciókat. Azok közül a fordítók közül, akik korábban a finn Igazságügyi Minisztériumnál dolgoztak, sokan így új munkaadót kaptak. Mindent összevetve elmondhatjuk, hogy a finn átmenet rendkívül rendezettnek és zökkenőmentesnek tűnik. A felszín alatt azonban mégis meghúzódott egy-két probléma.

3. Európai szintaxis mindenkinek?

Az EU jogi fordításainak egyik bevett szabálya, hogy a szövegeknek mindegyik nyelven bekezdésről bekezdésre, sőt amennyire lehetséges, mondatról mondatra meg kell felelniük egymásnak. Mindez egyrészt azért van így, hogy az irányelveket és a rendeleteket könnyen lehessen módosítani, egyszerűen be lehessen illeszteni a megfelelő szöveget a számozott bekezdésbe. A másik ok, hogy egyes dokumentumokat már szövegezés közben fordítanak, aminek következtében

elképzhető, hogy a módosításokat az összes nyelvi változatban végre kell hajtani. Jóllehet ennek a gyakorlatnak fontos ideológiai előnyei is vannak (az elméleti következményekre hamarosan kitérünk), az így kapott szövegek olvashatósága gyakran bizony csorbát szenved.

Ez a gyakorlat teljesen figyelmen kívül hagyja azt a nyilvánvaló tényt, miszerint különböző nyelvek különböző szintaktikai szabályok szerint működnek. Valószínűleg már mindnyájan olvastunk olyan tipikusan hosszú preambulumokat, amelyekben a jogi előzményeket olyan kohéziós eszközök vezetik be, mint a „*tekintettel arra, hogy*” vagy „*amennyiben...*”, aminek következtében olyan hosszú mondatok keletkeznek, amelyeket a francia kivételével a többi nyelven csak EU-s szövegekben látni. Az így keletkezett dokumentumokat arra szánták, hogy szakemberek átírják őket, nem pedig arra, hogy laikusok elolvassák és megértsek.

Az EU szövegek szintaktikai bonyolultsága furcsamód homlokegyenest ellentmond annak az általános törekvésnek, amely nem csak az angol jogi szövegekre (különös tekintettel az Egyesült Államokra), hanem például a finn nyelvűekre is jellemző, miszerint fokozni kell az érthetőséget. Gambier (1998: 299) szerint 1970 óta külön intézkedéseket hoztak annak érdekében, hogy a finn jogi szövegek a nagyközönség számára is érthetővé váljanak. Eszerint kerülni kell a hosszú, összetett mondatokat, a túlzott nominalizációt, az összekapcsolt alárendelt mondatrészeket, a kétértelmű kifejezéseket és az általános EU zsargont. Az EU szövegek fordítási normái pontosan ezeket a szintaktikai eszközöket hozzák vissza. Gambier megfogalmazásában (1998: 300) a „finn szempontból nézve a finn EU szövegek szerkezete és stílusa történelmi visszafelé fejlődésnek értelmesebb”.

4. Terminológiai választások

A szintaxissal kapcsolatos problémákhoz járulnak az EU-s terminológia kifejlesztésének nehézségei egy olyan „új” nyelven mint a finn. Itt újra Gambier elemzésére hivatkozunk (1998: 300–301), amely három rendelkezésre álló stratégia leegyszerűsített bemutatását kínálja:

- (1) Szókölcsönzés a forrásnyelv(ek)ből, amely jelen esetben leginkább a franciában és az angolban megtalálható újlatin kifejezéseket hoz be a finn nyelvbe. Így a finnben található olyan könnyen felismerhető kifejezéseket, mint *Euroopan unioni*, *integraatio*, *koheesio* és *harmonisaation*, valamint olyan új fogalmakat, mint a *direktiivi*, amelyet az *eurolaki* helyett választottak (az *eurolaki* gyorsan elutasított neologizmus, jelentése ‚eurotörvény’).
- (2) Jelentésmódosulás, ami azt jelenti, hogy egy finn kifejezés, mint például a ‚harmonizáció’ jelentéssel bíró *yhdenmukaistaminen* specifikusabb jelentést kap, és így a különböző nemzeti jogi testületek harmonizációjára utal.

- (3) A két szélsőség közötti átmenetet képezi az a stratégia, amikor az idegen szerkezetek és fogalmak finn nyelvi eszközökkel fejeződnek ki. A *kohesio* neologizmussal egy időben a laikus olvasó a finn *yhteenkuuluvuus* kifejezéssel is találkozhat, jóllehet a szakemberek az előbbit használják a *koheesiorahasto* (kohéziós alapok) esetében. Az *acquis communautaire* francia kifejezés, amelyet az angol is így használ, finn megfelelője *yhteisön saannöstö*, bár igaz, hogy a tájékoztató jellegű anyagokban gyakran zárójelben megadják a francia kifejezést is. A szókapcsolatok szintjén a *fait à Bruxelles* a finnben *tehty Brysselissä*, ami ugyanolyan furcsán hangzik, mint az angolban a *done at Brussels*.

Gambier állítása szerint a finn nyelvi purizmusnak köszönhetően a fenti stratégiák közül a második, tehát az eredeti finn kifejezés jelentésmódosulása maradt az uralkodó stratégia, és a tisztán idegen eredetű neologizmusok előfordulását minimális szinten tartották. A szintaxis esetében azonban a választás eredménye attól is függ, hogy a finn kultúra milyen mértékben volt hajlandó elfogadni egy teljesen új intézményrendszert, vagy hogy mennyire tartottak a terminológusok attól, hogy a polgárok majd elutasítják ezeket az intézményeket. Koskinen (2000) szerint néhány esetben az EU-s fordításokat túlságosan is jellemzi a domesztikáció, mint például amikor az angol *report* finnül *kertomus* lesz, jóllehet a *raportti* már meghonosodott a finnben is (és a finn EU-s nyelvezetben is megtalálható). Mosolyognivalóan fordításízű megoldásokat szülhet mindkét véglet: akár az idegen nyelvhez, akár a nemzeti nyelvhez ragaszkodunk túlságosan. És mindkét esetben nagymértékben befolyásolja az eredményt, hogy a nemzeti kultúra hogyan ítéli meg az EU politikai intézményeit. A terminológia kérdésében nem annyira a hozzáférhetőségről vagy az olvashatóságról van szó, hanem inkább az újnak és az idegennek tulajdonított presztízsről.

5. Nyelvpolitikai viták és hatások

Az EU-s nyelvezet szintaxisának és terminológiájának egyik furcsasága, hogy a bonyolult nyelvezet nemcsak a különböző nemzetek gyakorlatával, hanem magának az EU által megfogalmazott programokkal is ellentétes. A kívülről irányított *Citizens First* („Első a polgár”) vagy az 1999-es belülről kezdeményezett *Fight the Fog* („Fogalmazzunk érthetően”) programok azt sugallják, az intézmények tisztában vannak azzal, hogy az üzenetek nem jutnak el a címzettekhez, többek között a nagyközönségnek az EU ügyei iránt mutatott bizonyos fokú közömbössége miatt.

Az Amszterdami Szerződéshez csatolt 39-es számú nyilatkozat az EU fogalmazványok érthetőségével kapcsolatos aggodalmaknak ad hangot. A három legfontosabb intézmény jogi szolgálata pedig új szabályokat fogadott el a világosabb törvényhozás érdekében. Itt azonban elméleti kérdésekről is szó van. Például nagy szükség lenne a funkcionális szövegtipológiára (a terület, a cél és az olvasók meghatározására), mivel a pontos utalásokkal ellátott szigorú szintaxisnak megvan a létjogosultsága a jogi szövegek esetében, más szövegfajták

esetében viszont nincs. Vagy például a neologizmusok és a betűszavak, amelyeket oly gyorsan befogadnak a pénzügyi szakemberek, negatív hatást keltenek a sajtóban. Híreszteléseket lehetett hallani, sajnos egyelőre valóban csak híreszteléseket, bizonyos hivatalos erőfeszítésekről, amelyeknek az lenne a célja, hogy a fordítási stratégiákat egy ilyen jellegű formalizált szövegtipológiához igazítsák, amiből egyaránt profitálhatnának a gyakorló fordítók és az elméleti szakemberek az EU-n belül és kívül is.

A finn csatlakozásról rendelkezésre álló néhány beszámoló – Gambier és Koskinen tollából – hosszan elemzi azokat a vitákat, amelyeket az EU-val és a finn nyelv elleni „támadásokkal” kapcsolatban a finn sajtóban lehetett olvasni. Az ilyen viták teljesen normális és természetes dolognak tűnhetnek Finnországban. Számomra azonban, aki Spanyolországban élek, és mint fordító már hosszú idők óta szenvedek azoktól az EU-jelentésektől, amelyek az EU-s agrár-támogatások spanyolországi megítéléséről és felhasználásáról szólnak, a finnországi viták nyilvános jellege meglehetősen szokatlannak tűnik. Spanyolországban ugyanis az utca emberének eszébe sem jutna, hogy egyáltalán észrevegyen vagy megértsen egy törvényt, legyen az EU-s vagy sem. Kizárólag a szakképzett mezőgazdászok azok, akik számára fontos, hogy megértsék és ki tudják tölteni az EU-támogatások kérelmezéséhez szükséges űrlapokat.

Spanyolországban az emberek többsége úgy véli, hogy ez a speciális nyelvezet a jogászoknak és a *gestoroknak* való (hivatalos szövegek olvasásával foglalkozó személyek és egyben könyvelők is), akiknek az a feladata, hogy az átlagember ügyeit a közhivataloknál elintézzék. Ilyen körülmények között természetes, hogy senkit sem érdekel különösebben az EU szövegek homályossága. Annál is inkább, mivel az ilyen jellegű szövegeket évszázadokon keresztül csak a beavatottak olvasták, tehát most sincs különösebb oka a felháborodásnak. Így tehát az 1980-as években az összes EU neologizmus egyből bekerült a spanyol nyelvbe, amihez természetesen a francia nyelvvel való rokonság is nagyban hozzájárult, és ami miatt semelyik érintett terület részéről egyetlen panaszos szó nem hangzott el.

Mi lehet az oka ennek a hozzáállásbeli különbségnek? Legalább három külső tényezőt kell számításba vennünk ahhoz, hogy megpróbáljuk megjósolni, a jövőben hol és mikor kerülhet sor ellenállásra az EU hatására bekövetkezett nyelvi változásokkal szemben. Ezek pedig a következők:

- (1) Többen állítják, köztük Koskinen is, hogy az angolhoz és a spanyolhoz hasonló nyelvek, amelyekre jellemző, hogy sok egymással versengő változatot befogadnak, beszélőiket állandóan új szóhasználatokkal és szövegszerkesztési normákkal árasztják el, míg a finnhez hasonló kevésbé elterjedt nyelvekre nem jellemző, hogy új dolgokat olyan könnyen befogadnának. A hipotézis szerint tehát minél kisebb egy nyelv, annál nagyobb az esélye annak, hogy ellenálljon a belső szabályait érintő változásoknak. Ez az elmélet meglehetősen tetszetős, mégsem ad magyarázatot azokra a tényezőkre, amelyek pl. a francia esetében közrejátszanak, amely nagy, mégis ösztönösen védekező nyelv (Goffin 1994). Ugyanez igaz az angolra is, amelynek lingua franca státusza ellenére az EU intézmények

nyelvhasználata annyira idegennek és furcsának hangzik, hogy néhány brit intézmény szót is emelt emiatt.

- (2) Gideon Toury ennél általánosabb elméletet fejt ki (1995: 278), miszerint az „interferencia tolerálásának” mértéke (pl. az EU-szintaxis és zsargon esetében) annál nagyobb, minél nagyobb a forráskultúra presztízse (jelen esetben az EU intézményeké). Ez az elmélet azt sugallja, hogy a spanyol kultúra azért fogadta el, hogy meglehetősen nagy változások érvé a spanyol bürokratikus nyelvhasználatot, mert lelkesedéssel fogadta az európai csatlakozást (ami tulajdonképpen igaz is). Ezzel szemben a finn kultúra kételkedni látszik Brüsszel presztízisében (nem az én feladatomban eldönteni, hogy ez így van-e).
- (3) Mindemellett számottevő különbségek figyelhetők meg észak és dél között, mégpedig a XVI. századi reformáció és ellenreformáció által meghúzott határok mentén. A protestáns Európa már régóta szeretné a hatalom nyelvét közel hozni az emberek nyelvéhez; hosszú idők óta próbálja elérni, hogy az egyén önállóan érveljen a törvénnyel. A katolikus Európa azonban a szent szövegeket hagyományosan csak közvetítés segítségével értette meg; nem nagyon zavarja az a tény, hogy a papokéhoz hasonló szerepet betöltő szakértők lássák el a bonyolult nyelven leírtak értelmezését és alkalmazását. Lehetséges, hogy ez a hasonlat egy kicsit erőltetett, de jól szemlélteti, hogy a hagyományok milyen mélységig érnek el.

Ha tehát arra teszünk kísérletet, hogy megjósoljuk, az EU új nyelveinek beszélői milyen módon reagálnak majd a túlbonyolított szintaxisra és a misztikus terminológiára, olyan változókat kell figyelembe vennünk, mint az adott nyelv kiterjedése, a presztíz és a hagyomány, valamint hogy az adott kultúra mennyi emberi erőforrást kész nyelvpolitikára fordítani (ami a relatív presztíz mércéje is lehet). Jelenleg túl kevés negatív példa áll rendelkezésre ahhoz, hogy a fent említett tényezők közül bármelyiket is kevésbé relevánsnak nyilvánítsuk. Ezért azt kell feltételeznünk, hogy a tényezők kombinációja valami módon együttesen hat, aminek eredményeképpen a problémában érintett különböző társadalmi csoportokat változó ellenállási és befogadási hajlandóság jellemez.

Ezzel kapcsolatban azonban fontos megjegyeznünk, hogy a fent említett tényezők nem teszik lehetővé annak megállapítását, hogy akár Európában, akár máshol a világon a fordításnak csak és kizárólag egyetlen helyes módja létezik. Nincs olyan fordításpolitiká, különösen, ha azt központilag fogalmazzák meg, amely el tudná érni, hogy a fordítások az Unió egész területén ugyanazt a hatást keltsék. Ez annál is inkább így van, mivel ha az Unió kulturálisan olyan homogén lenne, hogy ugyanazt a hatást ki lehetne váltani, akkor ideológiailag nehéz lenne megmagyarázni, miért is van szükség ilyen sok fordításra.

6. Mindenható ekvivalencia vagy párhuzamos szövegek?

Jóllehet a modern fordításelméletek egyre inkább elhatárolják magukat az ekvivalencia fogalmától (lásd Pym 1995a), a fordítások „egyenlő értéke” olyan jogi fikció, amelyre szükség van ahhoz, hogy az EU soknyelvű törvényhozása működni tudjon. Részben azért, mert az összes nyelvi változat egyformán kötelező érvényű az EU polgárok számára, tehát funkcionálisan ekvivalensnek kell lenniük egymással. Másrészt azért, mert a törvényhozás területén nincsenek fordítások, mint ahogy eredeti szövegek sincsenek. Mindez valószínűleg némi magyarázatra szorul.

Amikor a fordító fordít, nyilvánvalóan van egy forrásnyelvi szöveg, mint input, és van egy célnyelvi szöveg, mint output. Az is nyilvánvaló, hogy a forrásnyelvek, amelyeket az Európai Bizottság Fordítószolgálatára használ, a tizenegy hivatalos nyelv között meglehetősen egyenlőtlenül oszlanak el: az 1997-es évi statisztikák szerint az input 45,3%-a angol, 40,4%-a pedig francia szöveg volt, és így bizony nem sok marad a többi nyelvnek (Európai Bizottság 1999: 11). Ez annyit jelent, hogy az irányultság mégis jelentős szerepet játszik. Bár az ekvivalens funkció jogi elve hatásosan semlegesíti ezt a gyakorlatban meglévő irányultságot azzal, hogy egyik szöveget sem lehet értékesebbnek tartani azon az alapon, hogy előbb keletkezett.

Ezenkívül azonban van még egy fontosabb pragmatikus ok is. Az EU joganyagának szövege egy sor szövegtervezet és módosítás eredményeképpen kap végleges formát, aminek során a különböző módosításokat elvileg bármely nyelvi változatban meg lehet tenni, és azok ezt követően innen kerülnek át a többi nyelvbe. Elképzelhető továbbá, hogy a fordítók több korábbi verzióba, és nem egy forrásszövegbe néznek bele. A szöveget tehát többször átfogalmazzák, és a fogalmazók, a fordítók, a lektorok és a jogi szakemberek munkájuk során többször konzultálnak egymással. Mindez azt eredményezi, hogy a pragmatikus irány, tehát az adott fordítás iránya, olyan sokszor változik, hogy nem lehet értékítélet alapja. Amikor a törvényt szöveg kész, nincs forrásszöveg, és nincs célszöveg sem, aminek következtében egyes definíciók értelmében nem lehet nyilvánvaló fordításról beszélni. Egyesek, mint például Pym is (1992: 130–131) azon a véleményen vannak, hogy ebben az esetben csupán funkcionálisan azonos párhuzamos szövegekről lehet beszélni.

Ha igaz az, hogy a szövegkezelésre vonatkozó különböző európai attitűdöket részben vissza lehet vezetni a reformációig, az európai szövegek mint párhuzamos szövegek státusza még ősbibliai eredetű. Koskinen szerint a Szeptuagintával való analógia a legkézenfekvőbb, ahol 72 különböző fordítót annyira megszállt az égi ihlet, hogy mind a 72-en a Bibliának ugyanazt a görög fordítását készítették el. Lehet, hogy a Bizottság is mindenható? Minden kétséget kizárva itt komoly hitkérdésekről is szó van. Ezenkívül figyelemre méltó, hogy (egyelőre még) nem lehet arról hallani, hogy a nyelvi különbségeket rendszeres jelleggel jogi hézagként használják ki, mint ahogy az Egyesült Nemzetek kulcsfontosságú határozatainak esetében az már megtörtént. Azonban itt ténylegesen arról van szó, hogy az EU fordítói, talán mint az a 72 isteni ihletésű bibliafordító, inkább elődeiket keresve *hátrafelé*, és kollégáik valamint megfigyelőik vir-

tuális jelenléte felé *oldalt* nézelődnek ahelyett, hogy leendő olvasóik felé *előre* tekingetnének. A fordítók tehát inkább annak függvényében végzik munkájukat, melyik intézménynek dolgoznak, nem pedig származásuk vagy célnyelvi „hovatartozásuk” szerint (erre mindjárt visszatérünk). Továbbá, mivel a szövegvezetés ilyen komplex folyamat, ahol tehát nincs eredeti szöveg és nincs fordított szöveg, egyetlen fordító (vagy szövegíró) sem tartozik egyedül felelősséggel semmilyen szövegért. Ez megfelel a „kollektív felelősségvállalás” ideológiájának, ami a fordító szövegírói névtelensége révén a tévedhetetlenség látszatát keltő arctalan intézmény érdekeit szolgálja.

7. Birodalmi nyelvek?

Az intézményi ideológiák és a szükségszerű jogi fikciók ellenére az Európai Unió szervezete valójában nem más, mint a nemzetek feletti hatalom gyakorlása, eddig szinte példátlan mértékben. Tág történelmi kontextusba helyezve az EU-t a perzsa, a római, az osztrák-magyar, a brit vagy a szovjet birodalomhoz hasonlíthatjuk, amelyek soknyelvűek és multikulturálisak maradtak a rájuk kényszerített erős lingua francák ellenére is. Vagy lehet még az EU-t a Német-római Birodalomhoz is hasonlítani, egy olyan nemzetek feletti szervezethez, amelyet az éppen legtöbb hatalommal rendelkező fejedelem/herceg irányított, és csak addig működött, amíg az uralkodó (néhány kivételtől eltekintve, mint pl. II. Hohenstauf Frigyes) csak névleges hatalommal rendelkezett. A birodalmak között találhatunk meglehetősen aktívakat és passzívakat is. Ennek ellenére hagyományosan jellemző rájuk, hogy a nyugati nemzetállamok által történelmileg elfojtott multikulturalizmust megőrizték.

A fentiek alapján egyértelművé válik, hogy az EU-ban, a hirdetett ideológiáktól függetlenül, két nyelv kapta meg a lingua franca szerepét: az angol és a francia, amelyek ténylegesen a legnagyobb inputnyelvek, és ugyanez megtörtént a gazdasági életben is, ahol csak egy nyelv kapta meg ezt a szerepet: az angol. A középkorhoz hasonlóan, amikor is a nyelvek hierarchiája attól függött, hogy azok milyen közel álltak az isten ígéjéhez (héber, görög és néhol az arab, majd a latin és népi változatai), jelenleg a nyelvek pragmatikus hierarchiája szerint dolgozunk, csak nem merjük nyíltan kimondani: az első az angol és a francia, ezt követi a német, amely egyre nagyobb szerepet kap.

A Bizottság Fordítószolgálatának hivatalos statisztikája szerint (1999: 11) a fennmaradó hivatalos nyelvek folytatják a listát, amelyek azonban nagyjából egy szinten állnak, jóllehet a spanyol és az olasz valamivel megelőzi a többit. A világban működő különböző fordítóképzéseken tanított nyelvekre vonatkozólag rendelkezésre álló adatok szerint (Camine & Pym 1995: 10) a képzésre is nagyjából ez a hierarchia jellemző, azzal a különbséggel, hogy a sort olyan nem EU-nyelvek folytatják, mint az orosz, a kínai, a japán vagy az arab, hiszen Nyugat-Európának a világgal is kell kommunikálnia (erről a kérdésről később még szó esik).

Visszatérve az EU-ra, kvalitatív hierarchiánk következő lépcsőfokán a többi hivatalos nyelv található, amelyeket a pluralizmus jegyében válogattak ki és

manipulálnak. Ezután, ha jól körülnézünk, láthatjuk, hogy az ír és a luxemburgi következnek, amelyeknek, mivel hivatalos nemzeti nyelvek, joguk lenne az EU hivatalos nyelvének számítani (az ír ezért szerződésnyelv). És ha még tovább megyünk, olyan nyelvekkel találkozunk, mint a katalán, a velszi, a galíciai, a breton, a friuli stb. A listát még lehetne tovább folytatni, azonban ez már veszélyeztetné a politikai korrektséget. Ezenkívül még lehetne egy-két szót ejteni az olyan nyelvekről, mint a török, a farszi vagy az arab, amelyek az EU-ban ugyan nem őshonos nyelvek, azonban az EU-ban élő bevándorlók nyelvei, akik gyakran nem beszélnek egyik nagyobb nyelvet sem (és így valóban szükségük van fordításra). Ha lelkiismeretesen elvégeznénk az összeadást, eredményül mintegy 45 olyan nyelvet és nagyobb nyelvváltozatot számolhatnánk meg, amelyeket a szélesebb Európában beszélnek (persze ez nagymértékben függ attól is, hogy mit nevezünk „nyelvnek” és „nagyobb nyelvváltozatnak”). Legtöbbjük nem hivatalos nyelv; a birodalom nyelvi hierarchiájának eldugott, alacsonyabb szintjein helyezkednek el.

A hivatalos nyelvhasználat egyenlőtlenségeit elsősorban nem azért elemzem, mert panaszkodni szeretnék az egyenlőség hiányáról (nincs arra szociolingvisztikai bizonyíték, hogy egyenlő társadalmi funkciót betöltő nyelvek hosszú távon párhuzamosan fennmaradnak). Nem is arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy az alul elhelyezkedő szegény kis nyelveket a hierarchia egyszer csak összenyomja (arra viszont van szociolingvisztikai bizonyíték, hogy a diglosszia hosszú távon fennálló stabil helyzet lehet, amelyből az egyik nyelv győztesen kiemelkedhet). Szándékom csupán az, hogy felhívjam a figyelmet az EU-nak, ennek az alapjában véve gyenge birodalomnak a politikai realitásaira, valamint hogy leleplezzem a nyelvi sokféleségről mint európai örökségről szóló EU szöveg felszínességét.

Az EU soknyelvűsége csak a kivételezett nyelvekre vonatkozik (ezek pedig az egy nemzet – egy nyelv romantikus hagyománynak megfelelően a nagyobb nemzeti nyelvek). És még ezt a fajta soknyelvű helyzetet is egyenlőtlenség jellemzi. Florian Coulmas erre a problémára már a Maastrichti Szerződést megelőzően felhívta a figyelmet: „az Európai Közösséget a tagállamok régóta arra használják, hogy saját nyelvük kivételezett helyzetét megvédjék, ahelyett, hogy megalkotnák a Közösség saját nyelvpolitikáját” (1991: 8).

8. Mennyibe kerül?

Az EU döntéshozói részéről erre a kérdésre a legtermészetesebb válasz az lehetne, hogy „nem lehet mindent egyszerre”. Már a tizenegy nyelv is bőven elég; ésszerűtlen dolog lenne hatalmas összegeket kiadni csak azért, hogy Európa kevésbé használt nyelveiről és nyelveire az a nagy mennyiségű fordítás biztosítva legyen. Ez valóban így is van: Coulmas (1991: 23) becslései szerint a tizenkét tagú EK nyelvpolitikája az adminisztrációs költségek 40%-át vitte el, ami a teljes költségvetés kb. 2 %-ának felel meg. Úgy tűnik, ez a becslés jelenleg is helytálló (lásd Heynold 1994: 13). A válasz tehát jogos, hiszen valóban nem lehet mindent egyszerre. A várható következmények azonban aggo-

dalomra adhatnak okot. Jó lenne tudni például, mindez mit jelent majd az új szláv és finnugor nyelvek esetében? Vagy, ha a költségek ilyen komoly akadályt jelentenek, akkor miért ne legyen inkább egyetlen lingua franca, amit munkanyelvként használnának, és azután ebből fordítanak le az irányelveket és a rendeleteket mind a kb. 45 európai nyelvre. Mi értelme van az egyenlőség illúzióját fenntartani, és miért nem lehet elfogadni a tényleges igényeknek megfelelő egyenlőtlenséget? Ez utóbbi megközelítés, amely sokkal inkább regionális, mint nemzeti, minden bizonnyal jobban megfelelne a pluralizmus és demokrácia elveinek.

Az, hogy mennyibe kerül a fordítás, egyáltalán nem banális kérdés. Jelentőségét nem szabad tisztán kereskedelmi szempontból vizsgálni. Nem olyan régen „A fordítás mint tranzakciós költség” című írásomban (1995b) és máshol is (1997) amellett érveltem, hogy a fordításra költött anyagi források nem szabad, hogy meghaladják az adott kommunikációs helyzettől várt kölcsönös haszon értékét. Ahogy két ember sem pazarol időt és energiát a beszélgetésre, hacsak beszélgetésük nem jár kölcsönös haszonnal (egy kellemes pletykálgatás is lehet hasznos), a fordításnak is csak akkor van értelme, ha hozzájárul a kultúrák közötti együttműködés ügyéhez (amelyhez információkra és pletykákra is szükség van).

Ezt az érveket igazságtalanul félreértelmezték, mintha én tagadnám a fordítás szimbolikus értékét, és mintha rút anyagi szempontokat vinnék be a kultúra nemes ügyébe. Koskinen érvelésem alapját határozottan megkérdőjelezi, és kijelenti, hogy az EU fordításoknak ún. „egzisztenciális értékük” van, ami azt jelenti, hogy már csupán létezésükkel is értéket képviselnek anélkül, hogy bárki elolvasná őket, vagy általuk bárki bármit is közölne, mivel az a tény, hogy léteznek, kifejezésre juttatja (de ki felé?) a kérdéses nyelv jogait. Mindezt azért lehet kijelenteni, mert rengeteg (vajon mennyi?) olyan EU fordítás készül, amelyet valóban senki nem olvas el.

De igaz-e, hogy a szimbolikus érték minden pénzt megér? És hogy a kis nyelvek védelme olyan ügy, amelynek semmi köze az együttműködés logikájához? Kétlem, hogy így lenne. Azt javaslom, ismerjük el, hogy létezik „egzisztenciális érték”, hiszen számos olyan fordítás készül, amelynek nincs valós olvasóközönsége, majd ezt követően számoljuk ki az ilyen fordítások költségét. Amennyiben van mód a költségek csökkentésére (pl. a géppel készített nyersfordítás is megteszi, ha nincs olvasó, aki panaszkodna), akkor azt meg kell tenni. Amennyiben azonban *nincs mód* a költségek csökkentésére, komolyan el kell gondoloznunk azon, mit kaptunk a pénzünkért.

Az együttműködés logikája tulajdonképpen azt jelenti, hogy a szimbolikus nyelvhasználat *értéke* nem abszolút, tehát bizonyos körülmények között csökkenthető. Abban az esetben például, ha valamelyik új tagállamnak sokkal fontosabb az EU-csatlakozás, mint az EU-nak az adott tagállam csatlakozása, a csatlakozni kívánó ország államnyelvének/államnyelveinek szimbolikus használata nem feltétlenül kell, hogy a csatlakozás feltételeként szerepeljen. Ugyanis nem szabad megfélemlenünk arról, hogy az új tagállamoknak szükségszerűen kisebb súlya lesz majd egy nagyobb klubban. Elképzelhető tehát, hogy az ilyen országoknak választaniuk kell majd bizonyos pénztámogatások igénybevétele

és az igényelt nyelvi státusz között. A „Mennyibe kerül?” kérdésre ekkor majd kíméletlen választ kell adni. A nyelvkérdés egy lehetséges megoldása pedig abban állhat, hogy újra átgondoljuk a nyelvek között a gyakorlatban úgyszólván létező hierarchiát, felhagyunk az egyenlőség illúziójával, és nem iktatunk be még néhány fokot a létrán.

Röviden összefoglalva elmondhatjuk, hogy az elkövetkező EU-bővítések során már nem tartható fenn a fiktív egyenlőség. Ahelyett, hogy fordítók új hadait képeznénk, sokkal ésszerűbbnek tűnik, hogy tömegesen elkezdünk bizonyos lingua francákat tanulni.

9. Az EU-s fordítók képzése

Most újra a finn példához fordulunk. Finnország 1995-ös csatlakozásakor is inkább tolmácsokat volt nehezebb találni, mint fordítókat. Gambier (1998) szerint az Európai Parlamentnek ekkor mintegy 30, a Közös Tolmács- és Konferenciaszolgálatnak (SCIC) pedig 20 tolmácsra volt szüksége. Ezek a tolmácsok azonban nem léteztek, tehát gyorsan képzéseket indítottak be, amelyek érthetően meglehetősen rossz eredménnyel jártak. Nagyjából ugyanez a történet játszódott le Spanyolország csatlakozásakor is, amikor kiderült, hogy a fordító- és tolmácsképzéssel rendelkezők többsége nem érte el a konferencia-tolmácsoláshoz szükséges szintet.

Első tanulság: szükség lenne bizonyos mértékű középtávú tervezésre.

A fordítás esete talán még ennél is figyelemre méltóbb. Mivel a csatlakozás időszakában Finnországban legalább négy jó hírű fordítóképző-intézet működött, nem jelentett problémát a szükséges fordítók száma. Azonban ez nem jelenti azt, hogy ezek a fordítók megfelelő felkészültséggel rendelkeztek az EU-s fordítások elkészítésére. Koskinen elmondása szerint ezek a fordítók funkcionális szempontú képzésben részesültek (ami kb. a „Handlungstheorie” vagy „Skopostheorie” elveinek felel meg). Ennek értelmében a fordítók ahhoz voltak szokva, hogy szövegek szerkezetét adott célok és meghatározott olvasóközönség igényeinek megfelelően átalakítsák. Alighogy bekerültek azonban az EU-s ekvivalenciának és a megtévesztően párhuzamos szövegeknek a birodalmába, hirtelen minden modern fordításelméleti tudásukat félre kellett tenniük, és pontosan annak az ekvivalencia-elvnek az alapján kellett fordításaikat elkészíteniük, amelynek kiküszöböléséért hajdani tanáraik annyit dolgoztak.

A képzés problémája sokban függ az adott országban működő oktatási intézményektől. Dollerup egyik jellemzően találó megjegyzésében megállapítja, hogy mit kockáztatnak azok az országok, amelyek nem rendelkeznek megbízható fordítóképzéssel. Eszerint „Görögország és Portugália a nyelvi csatát, amely végső soron az EU-n belüli politikai hatalomért folytatott küzdelem is, saját osztálytermeiben veszítette el, és továbbra is mindig ott veszíti el” (1996: 310). Amikor nem lehet kompetens és megbízható fordítókat találni, akkor nehéz érvelni az új hivatalos nyelvek szimbolikus értéke mellett. Ebből a szempontból a fordítók esetében nagyjából ugyanaz a tanulság vonható le, mint a tolmácsok esetében.

Nem jelent megoldást a fordítóképzés volumenének növelése sem. Spanyolországban például az ezredfordulón 27 egyetemen folyik valamilyen szintű fordítóképzés, amelyben összesen mintegy hétezer diák vesz részt. Ennek eredményeképpen túl sok középszerű (és persze néhány nagyon jó) fordító kap képe-
sítést, akik *nem* a profi munkaerőpiacot gazdagítják, hiszen nem képesek kielé-
gíteni a piac fokozottan szakosodott szegmensét, és ily módon megrendítik a
nagyközönségnek a jól képzett fordítóba vetett hitét. Ez még nagyobb kocká-
zatot jelent egy olyan piac vagy intézményrendszer esetében, ahol viszonylag
kevésbé ismert nyelvekkel kell dolgozni.

Második tanulság: a fordítóképzést korlátozni kell.

A mindenkori helyzettől függetlenül el lehet mondani, hogy az EU-intéz-
mények mintha nem bíznának az egyes országokban működő fordítóképző-
programokban. Ez a bizalmatlanság több szinten tapasztalható. A Fordítószol-
gálat például rendelkezik saját képzési programmal, és a felvételnél nem szá-
mít, hogy az illetőnek van-e fordító vagy tolmácsképesítése, (valójában és
egyébként teljesen jogosan, gyakran azokat a jelentkezőket részesítik előnyben,
akik nem nyelvi területen szereztek képesítésüket). A teljes állásban alkalmaz-
zott fordítók pedig gyakran bizalmatlanul kezelik vagy lenézik a szabadúszó
fordítókat.

A tolmácsolás esetében nagyobb hiány van jól képzett szakemberekből, s ez
okozhatta a szemléletváltást. A SCIC már nem szervez belső képzéseket (lásd
Heynold 1994), inkább néhány gondosan kiválasztott képzőintézménnyel foly-
tat együttműködést. 1998-ban pl. mintegy 27 egyetemi szintű képzéshez kül-
dött „tapasztalt külső tolmácsstanárokat”. Ezenkívül 14 egyetemen járult hozzá
anyagilag ahhoz, hogy a már meglévő programot EU dimenzióval bővítsék, va-
lamint ugyanennyi intézmény vesz részt a SCIC-kel együtt a *European Masters
in Conference Interpreting* képzésben.

A SCIC-nek azon döntését, miszerint már működő képzéseknek nyújt támo-
gatást pozitívan kell értékelnünk, elvégre ha igaz az, hogy nehezen lehet jó
nyelvi közvetítőket találni, logikus lépésnek tűnik egy elitista testületi szellem
létrehozása a rosszul képzett másodrangú nyelvi közvetítők elterjedésének meg-
fékezésére. Az EU-nak létre kellett hoznia egy profi tolmácskasztot, és meg-
felelő feltételeket kell biztosítania ennek a kasztnak az újratermelődéséhez.

Nem szabad azonban annak a ténynek a hatását lebecsülnünk, hogy a mint-
egy 140 nyugat-európai fordítóképző intézet közül csupán néhányat választot-
tak ki. Ez ugyanis nemcsak az elitizmus látszatát kelti, amely kétségtelenül szük-
ségszerű, hanem azt is sugallja, hogy az EU – azon belül is különösen a SCIC – a
nyelvi közvetítés területén minden tudás forrása. Különböző okok miatt, elsősor-
ban azért, mert tolmácsokból, nem pedig fordítókból van hiány, a fordítóképzést
nem jellemzik ilyen illúziók. Európa EU-n kívüli részének ugyanis nincs alapja
azt gondolni, hogy valamiféle általános modellnek kellene tekinteni az EU fordí-
tói gyakorlatát, amely tele van ideológiai kényszerűségekkel, ekvivalencia elmé-
letekkel és mindez a lehetséges „legjobb gyakorlatnak” van beállítva.

Többnyire ezért érveltem főntebb arról, hogy a kulturális sokszínűség miatt
jelenleg nem lehet ezen a területen egyetlen modellt felállítani. Hozzátehetem
azt is, hogy a fordítással és tolmácsolással kapcsolatos valódi tudás többek kö-

zött empirikus kutatásokból, a fordítás és a tolmácsolás történetéből, az elméleti gondolkodásból, a piacon való jó teljesítményből, az osztálytermi kísérletezésből, vagyis számos különböző forrásból származhat, nem pedig kizárólag abból a tudásból, hogy hogyan lehetséges a hosszú távú túlélés egy központosított bürokráciában.

Érdemes figyelmet szentelni a kereskedelmi fordítópiacon felső szegmensében észlelhető változásoknak is, ahol is a „fordító” kifejezést gyakran olyan általánosító kifejezések váltják fel, mint az „interkulturális vezetési asszisztens”, „nyelvi szolgáltató”, „lokalizátor”, vagy a valamivel hízelgőbb „többfunkciós fordító”. Az olyan szakterületeken, mint az információs technológia, a marketing, a nemzetközi tanácsadás a fordítók feladata sokszor nemcsak nyelvi közvetítésből áll. Ennek megfelelően sokkal jobban is keresnek, mint a hagyományos fordítók vagy akár azok a fordítók, akik kényelmesen beérik azzal, hogy otthonosan mozognak az EU-s szövegekben. A szabadpiacon észlelhető változások tehát megkérdőjelezzik azt a bibliai tézist, miszerint a fordítónak nem szabad sem hozzáadni, sem elvenni. Olyan új szakmák vannak kialakulóban, ahol a közvetítőnek lehetőségében áll a forrásanyaghoz hozzáadni vagy éppen elvenni belőle, amiért természetesen vállalnia is kell a felelősséget. Amennyiben a fordítóképzés során kizárólag az EU-s normákra koncentrálnak, könnyen megeshet, hogy tanítványaink mit sem sejtjenek majd a napjainkban végbemennő széles körű változásokról.

Ha az EU-intézmények aktív részt vállalnak a tolmácsolást és fordítást oktató tanárok képzésében is, akkor közvetlenül ellenőrzésük alá vonhatják a fordító- és tolmácsolást egész Európában. (A fent említett okok miatt mindez inkább a tolmácsolást érinti, mint a fordítást.) Ahhoz, hogy el lehessen kerülni a világ legnagyobb nyelvi közvetítő szervezetének abszolutizálását – ami mind a valódi kulturális sokféleség mind a piac fejlődése érdekében kívánatos lenne – el kell ismerni az egyes egyetemek és az üzleti szféra sajátos erősségeit. Az egyetemi oktatók és az EU szakemberek közötti bizalmatlanságnak tehát megvan az okai. Ez a helyzet azonban még inkább megkívánja, hogy a két fél együttműködjön, és próbáljon tanulni abból, ami a nyelvi szolgáltatások piacának felső szegmensében történik.

10. Interkultúra van születőben?

Az egyetemi oktatók és az EU fordítóinak tudása közötti egyik különbség abból ered, hogy az előbbieket különböző intézményekben dolgoznak, míg az utóbbiak egy adott geopolitikai központban végzik tevékenységüket, habár az több helyszínnel rendelkezik. Azok a fordítók, akiket egyetemeken képeznek ki, majd az EU-ban kapnak munkát, egyik milióból a másikba kerülnek. Ez a fajta relatív központosítás azonban gyakran bizarr és egyben érdekes eredménnyel jár.

Az európai intézményekben teljes állásban alkalmazott fordítóknak elméletileg magukévá kell tenniük egyfajta szakmai kollektív identitást, mégpedig olyan mértékben, hogy bizony meglehetősen eltávolodnak azoktól a nyelvektől, amelyeket elvileg védeniük kellene. Dollerup szerint egy bizonyos szintig

nem lehet kivédeni a nyelvi interferenciát, mert ezek a fordítók „nyelvileg elszigetelten dolgoznak, hiszen francia beszélőközösségben élnek (Brüsszel, Strasbourg, Luxembourg), és különleges célokra használt nyelvet beszélnek, konkrétan az EU-tárgyalások nyelvét, amely a kívülállók számára gyakran érthetetlen” (1996: 306). Ha ez a folyamat továbbra is folytatódik, elképzelhető, hogy tanúi lehetünk egy „interkultúra” születésének. Ez az interkultúra nem más, mint egy olyan összetartó csoport, amely különböző területi kultúrák metszéspontjában végzi szakmai tevékenységét. A neofunkcionalista politikaelmélet értelmében ez a nemzetek feletti kulturális csoport olyan hatékony hatalmat halmozott fel, amely már több mint a részek összessége. Mindez annyit tesz, hogy az új interkultúra, jelen esetben az EU belső fordítóinak társadalmi intézménye, elkezd hatni a nemzeti nyelvekre és a különböző országokban működő képzésekre, legalábbis azokon a szinteken, amelyek közvetlen kapcsolatban áll velük. Ahogy már az Európai Bíróság is elég hatalommal rendelkezik ahhoz, hogy alkotmányos nemzetállamok fölött hozzon ítéletet, – vagyis a szörny szembezáll alkotóival – előfordulhat, hogy a fordítók is egyszer majd szembezállnak mestereikkel.

Így lehet belülről birodalmi identitást teremteni. Így lehetséges, hogy az EU-intézmények valóban a nemzetállamok fölé kerüljenek. Az interkulturában működő bürokratikus intézmények ténylegesen egyre több tényleges hatalommal rendelkeznek, hiszen az általuk hozott döntések annyira specializáltak és komplexek, hogy nincs olyan külső csoport, amely képes lenne azokat felügyelni. A fordítók, ha akarnak, tagjai lehetnek ennek a hatalmi csoportosulásnak. Továbbá ha a fordítók kialakítanak valamiféle interkulturális identitást és erkölcsöt, ha valami érdekesebbet és izgalmasabbat tudnának elérni a kollektív névtelenségnél és az atyáskodó tudásnál, ez a kialakulóban lévő interkultúra akár valóban nemzetek fölöttivé is válhat.

Ha nem lenne egyértelmű, milyen álláspontot képviselek, el szeretném mondani, hogy messzemenőig támogatom az európai egyesülést és nagy reményeket fűzök az európai intézmények jövőjéhez. Azonban az az EU, amelyet én szeretnék, nem csupán a különbségek harmonizálására képes mechanizmus. Én egy olyan birodalom polgára kívánok lenni, amely világviszonylatban képes birodalomhoz méltóan beszélni és cselekedni. Ezért nagyon érdekel a kommunikációs hatékonyság és a hatalom közötti kapcsolat, a bürokratikus szervezetek politikai képessége arra, hogy kifelé és ne befelé forduljanak, valamint hogy a nyelvpolitika az Európán kívüli világgal folytatott kommunikáció végett mikor korlátozza majd az erre a célra rendelkezésre álló nyelvek számát. Van valami furcsa abban, hogy az EU-t körülvevő felhajtásban semmit sem lehet hallani az EU-n kívüli világgal folytatott kommunikáció problémáiról.

11. A szakértők válaszára váró kérdések

Egészen véletlenül (de vannak-e egyáltalán véletlenek?) éppen most kell véleményt mondanom egy könyvtervezetről, amelyet az Európai Bizottság Fordítószolgálat a diákok és tanárok tájékoztatására ad ki. Mostanra már talán egyér-

telmően látszik, hogy ennek a könyvnek a szerzőitől azt várom, gyakoroljanak némi kritikát az őket alkalmazó intézménnyel kapcsolatban. Természetesen azzal is tisztában vagyok, hogy a kezük meg van kötve, hiszen a munkahelyük nevében, a közös felelősségvállalás erkölcsi követelményeinek betartása mellett kell véleményt nyilvánítaniuk. Mit lehet akkor tenni? Írjunk népszerűsítő szöveget az EU fordítói gyakorlatáról? Nem hiszem, hogy ez lenne a megoldás. Olyan kiadványra van szükség, amely reálisan bemutatja a leendő fordítókra váró problémákat. Ha kritikát nem is várhatunk el a szerzőktől, néhány kérdésre talán választ fognak adni. Végezetül tehát néhány szakértőknek szánt kérdéssel szeretném összegezni a fentieket:

- Vajon a jogi szövegek írásánál alkalmazott stratégiákat és szövegezési folyamatokat mindenfajta szöveg írásakor modellként kell alkalmazni? Más szóval: ugyanazon fordítási technikákat kell használni mindenfajta szövegfunkciónál? Ha nem, milyen kritériumok alapján lehet dönteni? Létezik-e operatív szövegtipológia?
- Mivel a különböző kultúrák különböző elvárásokat támasztanak a fordítással kapcsolatban, helyes-e, hogy minden kultúra esetében ugyanazok a fordítási stratégiák használatosak? Pontosabban szólva kell-e a fordítóknak differenciálni a lehetséges olvasóközönségek között olyan kritériumok alapján, mint pl. a társadalmi osztály, a kor, a származás, a nyelv. Ismerjük-e egyáltalán a különböző olvasóközönségeket?
- Milyen mértékben befolyásolják a fordítási stratégiák az EU-ról kialakított általános véleményt? Vannak-e egyáltalán ismereteink a kérdéses változóról?
- Ha a nyelvi sokszínűség a cél, miért nem fordítunk *minden* Európában beszélt nyelvre? És ha ezt nem tesszük, nem nyomjuk-e el azokat a nyelveket, amelyek nem államnyelvek?
- Ha a fordításra szimbolikus értéke miatt van szükség, mennyit érdemes költeni ezekre az értékekre? Hogyan lehetne megállapítani a felső határt?
- Hány százaléka marad olvasatlan a lefordított szövegeknek?
- Az EU fordítói a saját nyelveik és kultúrájuk nevében végzik munkájukat, vagy létezik egy EU-s interkultúra? Amikor nehéz helyzetbe kerülnek, minek alapján döntenek? Minek alapján döntenek a kezdő nyelvi közvetítők?
- Van-e lehetősége az EU fordítóknak a szövegekből elvenni vagy azokhoz hozzátenni? Pontosabban, feljogosítják-e a fordítókat arra, hogy a jogilag kötelező hatályú szövegek birodalmán kívül eső szövegek esetében aktív szövegfogalmazóként is dolgozzanak? Ha nem, szükség lenne-e erre?
- Mit tartson szem előtt a fordító munkája során: az interkulturális intézményt, amely alkalmazza őt vagy azokat a befogadókat, akik kívül állnak az interkulturális közeget?
- Miért esik olyan kevés szó az EU-nak a világgal fenntartott kommunikációjáról és az ezzel kapcsolatos nyelvpolitikáról? Milyen nyelven fogunk beszélni birodalmunk határain kívül?

Attól tartok a válaszokra még várni kell.

Irodalom

- Caminade, M. & Pym, A. 1995. *Les Formations en traduction et interpretation. Essai de recensement mondial* (A *Traduire különkiadása*). Paris: Société Française des Traducteurs.
- Coulmas, F. 1991. European integration and the idea of a national language. In: Coulmas, F. (ed.) *A Language Policy for the European Community. Prospects and Quandaries*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 1–37.
- Dollerup, C. 1996. Language Work at the European Union. In: Gaddis Rose, M. (ed.) *Translation Horizons. Beyond the Boundaries of Translation Spectrum (Translation Perspectives 9)*. Binghamton: Center for Research in Translation, State University of New York at Binghamton. 297–314.
- European Commission. 1999. *A multilingual community at work. The European Commission's Translation Service*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Gambier, Y. 1998. Mouvements eurolinguistiques. Cas de la Finlande. In: Ballard, M. (ed.) *Europe et traduction*. Arras: Artois Presses Université. 295–304.
- Goffin, R. 1994. L'eurolecte oui, jargon communautaire: non. *Meta* 39. 636–642.
- Heynold, C. 1994. Interpreting at the European Commission. In: Dollerup, C. & Lindegaard, A. (eds.) *Teaching Translation and Interpreting 2*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins. 11–18.
- Koskinen, K. 2000. Institutional Illusions. Translation in the EU Commission: A Finnish Perspective. *The Translator*. 49–67.
- Pym, A. 1992. *Translation and Text Transfer*. Frankfurt/Main: Lang.
- Pym, A. 1995a. European Translation Studies, *une science qui dérange*, and Why Equivalence Needn't Be a Dirty World. *TTR* 8. 123–176.
- Pym, A. 1995b. Translation as a Transaction Cost. *Meta* 40. 594–605.
- Pym, A. 1997. Transfere non semper necesse est. *Quaderns. Revista de traducció* 1/1. 88–93. <http://cc.uab.es/~iuts0/barna.html>.
- Toury, G. 1995. *Descriptive Translation Studies and beyond*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.